

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Pontani De Immanitate

Pontano, Giovanni Gioviano

[S.l.], 1519

De vicio ac de virtute: item de immanitate

[urn:nbn:de:bsz:31-270824](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-270824)

De Immanitate.

id est speculatiua, quæ est cognitio rerum diuinarum & humanarum in tres partes a philosophis diuisa est, in physicam, id est naturalem, Ethicam id est moralem, & Dialecticam id est disputatricem.

Principia uirtutum. Earum principijs. Quæ tria sunt, Intellectus, uoluntas, appetitus. Totidem etiam numerantur principia operationum humanarum, quæ sunt potentia, habitus, & affectiones.

De Vicio ac de Virtute: itemq; de immanitate.

Virtus honesta.

Virtutem qui de ea scripsere: aduersari vicio volunt: quippe quæ honestatem sequitur: quæq; homine dignæ sunt actiones ac negocia: secq; in rebus administrandis omnibus: perinde ut recta dicat ratio: publice priuatimq; & instituat: & informet. Longe autem secus viciu: cum ad inhonesta quidem delabatur ac turpia: rationem ipsam vel aspernetur ac defugiat ut partim omnino obediens: vel insultet illi: improbecq; infectetur eam: ut violentum & insolens. ut quantum illa hominis excellentiæ dignitatis adiungat ac nominis: tantum hoc de laudibus eius demat: adijciatq; infamiæ. Quocirca laudari virtutem: & pleno passim ore commendari videmus: contra improbari viciu: ut homine indignum: ac naturæ eius nullo modo consentaneum: cum illius propriu sit rationem sequi: ad illamq; in cunctis sese adiungere: eiq; inhaerere. Coeterum & inuenti sunt: & inueniuntur quotidie: atq; vti nã singulae pene domus ijs essent refertæ: qui relicta

Viciu infames efficit.

Proprium hominis.

rationis via: hominem ipsum exuant: ac mores in
 duant naturamque ferarum. Quod si vitium est: a
 ratione: eiusque ab usu institutioneque auersio: pro
 fecto qui ad belluarum naturas feritatemque prola
 buntur: alia que vitiosorum sunt hominum appella
 tione aut obiurgandi: aut insectandi. cum vitia ipsa
 hominum tantum sint: ferarum vero truculentia
 atque immanitas. Sed nescio quomodo truculentia
 magis ad saevitiam referenda est: immanitas ea cum
 etiam magis complectitur: que humanitate ab ipsa
 abhorreant: in sintque tantum belluis. quibus quod im
 petu solum ferantur: ignorata prorsus ratione: que
 nulla illis a natura tributa est: feris sit nomen indi
 tum: ac belluis. quippe que rapinis tantum inhient:
 ac violentijs: que bellorum sunt proprie. Cum igitur
 de virtutibus ac vicijs abunde sint a nobis multa
 literarum mandata monumentis: pars ea nequaquam
 digna visa est: que a nobis negligere: quaeque nul
 lis adhuc latinis a scriptoribus: ignorem que a grae
 cis: plane fuerit aut animaduersa: aut attentata. Ita
 que ad alia quoque volumina & hoc accedet quod est
 de Immanitate: ut quantum illa ad virtutem horten
 tur: agendi que honestatem ac laudem: tantum haec ab
 immanibus deterreant actionibus: auocentque a fe
 rarum aueritate & impetu. Quid autem nomine
 ipso significari Immanitatis velimus: quo notius
 id fiat: exemplo quasi quodam ante oculos posito
 demonstrabimus: ut inde definitio ipsa explica

Definitio vitium.

Vicia sunt hominum.

Truculentia & immanitas ferarum.

De immanitate nullus latinorum scripsit.

Quid nomine immanitatis accipiendum est.

De Immanitate.

tius intelligat: imagine rei ipsius exposita: & pene
dixerim magis magisque coloribus adumbrata.
Cupiditas. Inest homini: eaque communis est cum belluis cupi-
ditas: atque alendi corporis studiū: rerumque etiā ve-
Titillatio. neris: quarū quidem titillatio insita est animanti-
bus cunctis: propter generis procreationem ac prope-
tuitatem. Vtrique autem appetitioni ab hominibus quae-
dem ipsis: ratione & duce & comite: imposita est
Alimonia. lex quaedam: praefinitaque & certa ac determinata re-
gula: quā vniuersi sequeremur: quo rei Venereae
meta praefixa esset sua: itemque cibationi ac potui: quae
vno nomine alimonia est vocata. Igitur velsci hu-
mana carne: hominesque ipsos hominum sanguine
sedare litim: cumque equabus misceri ac pecudibus:
hoc ut tetrū & ab homine alienū: abominandūque:
immane ducimus: censemusque ad immanitatem
referendū: neutique vero ad viciū: cum illa ferarū
Virtus me- prorsus sit: hoc tantū hominū. Ad haec cum virtus
diocritatem sequatur mediocritatem: quaeque recta sunt atque hone-
sequitur. sta officia: secus autem viciū & defugiat illa: & auer-
setur: nimirum scelera haec qui sequantur: non tantū a
mediocritate recedunt longius: ipsaque ab honesta-
te ac rectitudine. verū perinde ac belluae ignora-
re illam se fatentur: exutaque vel abiecta potius ho-
Cola homo minis natura ac ratione ad feras transeunt. Quod
cur piscis di- factitatū videtur ab Cola Pisce: homine Siculo: qui
ctus. relicta humana societate omnem feram vitam ab ipsa
pueritia in mari egit atque inter pisces. Quae re fa-

etum est illi Piscis agnomentū: vt non hominis
 mores tantū exuerit: verum etiā ipsam pene effigi
 em: liuidus: squamosus: horridus. Quocirca imma-
 nitati qui se tradiderint: hi pstrata hominis natu-
 ra: ab impetu rapiunt: belluarūq; ab impotentia
 ac rapacitate. Qui enim viciū sequit: is a recto tan-
 tum honestoq; recedit: at qui immanitatē: ab ho-
 mine ipso prorsus abiens ad feras transit: belluinā
 q; naturā. Nec vero immaniū hominū vnū est ge-
 nus: aut vna immanitatis species: uerū ea multimo-
 da est: nec vna tantū in re: verū in pluribus ac di-
 uersis nota: quemadmodū a nobis nō solū per ge-
 nera ipsa: verum etiā per species declarabit. cum
 vnus idemq; vix omnis eius partes fuerit comple-
 xus: exq; toto eam affecutus: sicuti etiā in auaritia
 vlu venit. Quid q; ea que vicia appellanē: aut ab
 excessu ea existunt: aut a defectu: vterq; em in a-
 ctionibus versatur. Immanitas aut ab horum neu-
 tro videtur originem ducere. Vbi enim in belluā
 ex homine fit transitio: omnis protinus abiicit me-
 diocritas ac modus: que quidem tantū sunt homi-
 nis: minime vero pecudū: earūq; sanguinolentā.
 Hæc aut pluribus quidem in hanc a nobis senten-
 tiam dicunt: quo plane: magisq; ac magis intelli-
 gatur. Immanitatem viciū omne supergressam es-
 se: minimeq; vicij appellatione comprehendī: quip-
 pe cum ne habitus quidem satis recte dici queat:
 cum habitus ipse sit aut vicij aut virtutis. At dixit

Immanitatis
 gen⁹ aut spe-
 cies multi-
 plex.

De Immanitate.

rit fortasse quispiam deprauatā eam esse voluntatem. non inepte sane hoc quidem. Sed cum voluntas vnus sit hominis: per immanitatem autē transeat ad ea quę sunt bellug: videndū est ne non sit exacte: satisq; explicate atq; apposite dictū. Cum ea pars sensus quę rationi se accōmodat: & vicia & virtutes excitet: hæc vero ipsa: tantaq; cōmotio: maiorq; quædā atq; impotentior libido videt ad partem illam potius referenda: quę a ratione modis omnibus auersa est atq; aliena. Itaq; cōmode fortasse atq; e rei ipsius natura: si dixerimus: immanitatem ferinū quendā esse viuendi impetū: in satiabilem ut hominis appetitionem: prostrata ratione ac voluntate: eaq; prorsus abalienata a recto honestoq;. Hæc autē ipsa quę sint eiusmodi: actiones tamen ipsę licet ferarum sint similes: solius tamen cum sint hominis: nimirū sic videtur finienda immanitas: vt ea sit habitus quidā hominis ab omni prorsus humanitate ac mediocritate seiunctus: verseturq; circa dolores ac voluptates e feritate prouenientes. Habitus autē huic contrarius qui sit: re ipsa facilius intelligit: quā vt nomine explicet suo. Siquidem immanitas cū sit priuatio: vt iniusticia: vt inconstantia: harū contrarius habitus iusticia est ac constantia. At manitas in nullo est dicendi vsu: cum ea tamen ipsa priscis illis seculis fuerit: apud quę manū erat bonū: vnde manes dicti: & diei ipsius prima pars mane. Ni forte ab usu

Definit im
manitatem

Manitas
Manum
Manes

quodam: & a propinquitate quasi quadā humanitatem ei velimus e regione opponere. vt quantū immanitas ipsa ab vlu recedit dignitateq; hominis ac natura: declinatq; ferinos ad impetus: tantum humanitas ipsa ex aduerso: belluarū abhorreat a feritate appetitionibusq; teterrimis: sequatq; ea complectens cuncta que sint maxime homine digna & ppria: rationiq; qua præditus est ex animantibus ipse solus: consentanea atq; accōmoda. Cuius contrarium habitum qui sint consecuti: immanes ipsi dicantur.

Laudari virtutem. Qz q; vt Christianus cecinit Maro.

Bap. Mā
ruan.

De virtute loqui minimum, virtutibus vti

De virtute
loqui mini
mum est

Hoc Sansonis opus. Circa enim humanam vitam (vt admonet nos Aristoteles) minus uerbis q; operibus creditur, Quoniam opera sine verbis laudi dantur & sunt ad promouendos aliorum animos efficacia. Verba vero sine operibus non modo non prosunt, sed & uehementer officunt, vitamq; reddunt detestabiliorem.

Aristot.

Pleno ore. Sic dixit, vt Cicero plena manu ad Atticū scribens, At hercle alter familiaris tuus Horatius, q; plena manu q; ornate nostras laudes in astra sustulit.

Pleno ore
Plena manu

Tullius.

Cum virtus sequatur mediocritatem. Intelligendum est de virtute morali, que ex electione hoc est ex operationibus per electionem factis proficiscitur, Vnde definitur virtus hec esse habitus electiuus in mediocritate consistens ea, quæ ad nos est definita ratione. Iure autem virtus pposita est moderandis affectibus, cum proprium munus sit eius, a medio nō recedere, illorum vero proprium fluitare atq; diffuere motu atq; exagitatione sua, expectareq; moderatorem, nunc qui auat, incendatq; remittentes sese, nunc qui retineat exultantes. Erunt igitur & actiones quoq; mediocres, ipsum vt assequantur medium. Nam & in actionibus non aliter q; in affectibus ratio

Virtus est

De Immanitate.

Ratio eadem est tenenda, ut medium in illis quoque retineatur, quippe quæ actiones ipsæ nunc vehementiores, nunc e contrario remissiores, maximeque degeneres esse contingat, Itaque & propter naturales affectus, in quibus moderandis virtutes versantur, & propter actiones quæ ipsas constituunt, in quibus utrisque defectus atque excessus vsu veniunt, necessario virtus in medio constituitur, sectaturque, & dum afficimur & dum agimus omni e parte mediocritatem, quæ inter parum constituitur ac nimium. Assequemur igitur mediocritatem hanc in agendo si nos ipsos & considerauerimus & metiemur, si illos quibuscumque agimus, si rem, facultatem, personas, tempus, locum, patriam, urbium gentiumque instituta, mores, leges, civium artes disciplinasque, hominum item opiniones ac iudicia, si modi quoque ac mensuræ pensum habuerimus. Ad hæc, si bene ipsi intelligimus, quibuscumque in actionibus, quid, quantum, quomodo, quando, qualiterque oporteat, sitque quousque etiam progredendum. Prima enim actione in omni delectus suscipienda est cura, primarumque ad virtutem contententis viri studium est atque observantia deligendi. Vbi enim delectus ratio parum habebitur ac decori, manca prorsus ipsa etiam erit actio, ineritque illius in facie (ut dici consuevit) neus vel potius maculosa catrix ac foeda. Est autem huius ipsius mediæ, tum perscrutandi, tum etiam iudicandi munus atque officium, rationis eius, quæ e peripateticis recta dicitur, quo in campo versat prudentia, cuius quidem colendi atque exercendi cura ad virtutem hanc potissimum pertinet, vel eius potius est tota, agnominaturque inde recta, quod quid rectum sit & quale, omnimodum rimatur atque perquirat studio, deque eo iudicium suum profert. Est autem rectum, ut pro subiecta illud materia desiniamus, quod neque in dextrum neque in sinistrum, sed tractum ipsum suum sequens nullo modo declinat. Cum enim quacumque in magnitudine plus sit & minus constituere, in his quæ ad animorum affectus, atque ad virtutem pertinent, in dextra, quod sit pars ea viribus prædita maioribus, quod est nimium, hoc est excessum collocamus, sane quæ violentum atque in compositum vitium. In sinistra defectum, quæ quum imbecilla sit & frigida, & vitium quoque ipsum eiusdem videtur esse naturæ, ut ob imbecillitatem atque remissionem, aut absteineat omnino homine dignis præclarisque ab actionibus, aut si agendum aliquid susceperit, vel ignaviter illud exequatur, vel turpissime destituat, deseratque inceptum.

Naturales
affectus mo-
derantur vir-
tutibus.

Ut medio-
citas affe-
ctuenda.

Ratio recta,
Prudentiæ
partes

Rectum quid.

Reformidat igitur defectus, audet, confiditque plus nimio excessus, illius causa est metus, huius confidentia atque temeritas. Defectus
 Virtus igitur utriusque naturam animaduertens, & frænum adhibere fiducia, moderarique eam nititur, impetu coercito, & metui addit stimulos, calefacitque eius frigiditatem, atque imbecillitatem confirmat. Excessus
 Accomodatissime igitur dictum est virtutem in medio versari, neque ab illo deflectere, quod ratio ipsa medium docuerit. de quibus omnibus Pontanus lib. 2. de prudentia copiose disserit.

Quam ut nomine explicetur suo. Sunt tamen qui tradunt heroicam virtutem immanitati esse contrariam, eosque qui hac virtute mortales supercellunt, heroes, sanctos, diuos que nominant. Heroica virtus
 Heroes.

An qui parentes occiderit: statim sit immanis?

HAc autem in questione: potissimumque hac in parte querendum videtur: cum habitus ipse frequentes pro se ferat actiones: ut usque continuationem: an qui patrem impie occiderit: aut matrem: e uestigio ille quidem hoc vno: quantum detestabilissimo scelere: factus sit immanis? Vide licet non & Alexander ille Macedo: vna pugna Alexander qua Dareum vicit regem: tota positus est Asia? Quis nam: quis obsecro nisi vnum habet patrem: aut vnam matrem: quasi non qui paterno: aut materno scedauit se sanguine: pro se ferat aduersus homines ceteros omnis generis grassationem indiscriminate exercitatur: atque sicam? Quod Nero Nero quidem prestitit matre caesa: fratresque veneno sublato: ac si plures ipse aut matres habuisset aut fratres & iterum & tertio manus illas tam nefarias illorum caedibus contaminaturus quas in uxorem etiam